

Tussen 'olmen en knotten'

Arie Pieters

Tussen 'olmen en knotten'

Monumentale bomen in de Hoeksche Waard

Arie Pieters

Schrijver: Arie A. Pieters
Omslagontwerp: Arie A. Pieters
Foto's: Arie A. Pieters
ISBN: 9789463180313
Uitgegeven door: Mijnbestseller.nl
Print: Printforce, Alphen a/d Rijn
Copyright: Arie A. Pieters ©

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Overlevers
3. Bij de boerderijen
4. 'Kerkenbomen'
5. Oude leibomen
6. Bij heren- en doktershuizen
7. Langs de dijken
8. 'Graven' in het verleden
9. De 'Esschen boom'
10. Een blik in de toekomst
11. Bijlage nuttige adressen
12. 'Een leven van eeuwen'

1. Inleiding

Het lijkt alweer lang geleden; 1999. En met een knipoog kan je natuurlijk zeggen dat het in de vorige eeuw was toen ik mijn eerste bomenboekje; '*Een leven van eeuwen*' schreef. (Het werd gepubliceerd in 2000.) Ondertussen is er echter best veel gebeurd. In het najaar van 2003 heb ik samen met twee regio-genoten de Hoeksche Waardse Bomenstichting Fraxinus Excelsior opgericht (inmiddels sinds 2015 geen stichting meer, maar een werkgroep) en vanaf 2003 is er daarna een schat aan informatie binnen gekomen over oude(re) bomen in onze regio. Met onze kleine, regionale stichting hebben wij ervoor gezorgd dat er vele tientallen oude en beeldbepalende bomen extra bescherming kregen, op de gemeentelijke bomenlijsten terecht kwamen, of zelfs de landelijk erkende monumentale status kregen.

Reden genoeg dus om nog eens een bomenboekje te schrijven om veel van die informatie vast te leggen. Maar los van de monumentale bomen in onze regio vond ik het ook goed om in dit boek stil te staan bij hoe de Hoeksche Waard er wat betreft 'groene aankleding' uit heeft gezien voor 1940. Hoe zagen de dijken en dorpsstraten er toen uit? Stonden er bijvoorbeeld meer of minder bomen dan tegenwoordig? Welke boomsoorten stonden er? En hoeveel oude(re) bomen 'bevolkten' toen de dijken en de straten. Twee dingen over die periode kan ik alvast verklappen: De Hoeksche Waardse dijken stonden voor 1940 vol met Hollandse iepen en in de polders zag je toen op veel plekken knotwilgen. Hiermee is dan meteen de titel van dit boek verklaard, want iepen werden in de volksmond toen nog vaak 'olmen' genoemd en knotwilgen werden simpelweg als 'knotten' aangeduid.

Al die oude reuzen, ongeacht of het nu de beuken, kastanjes, eiken, of lindes betrof, waren vroeger dus vooral 'omringd' door iepen en knotwilgen. (Ook gewone schietwilgen zag men toen trouwens nog vaak langs dijken en langs de vaarten en sloten.) Zijdellings staan we in dit boek ook nog stil bij de bewoners van de Hoeksche Waard in die jaren voor de Tweede Wereldoorlog. En dan vooral bij de mensen die op het land, in boomgaarden en bij boerderijen aan het werk waren. Ook zij leefden 'tussen olmen en knotten'. Maar de 'hoofdpersonen' van dit boek zijn uiteraard de monumentale en beeldbepalende bomen in de Hoeksche Waard.



**Klaaswaal rond 1930. Ook in dit Hoeksche Waardse dorp volop 'olmen' langs de straat/vliet. Gelet op het formaat van de bomen gaat het hier waarschijnlijk om iepen van pakweg vijftig jaar oud. (Die zijn dus rond 1870/1880 aangeplant.)*



**Naast 'olmen' en 'knotten' waren vroeger ook de notenbomen populair. Hier staan er enkele langs een dijk in 's-Gravendeel. (Ansichtkaart uit de jaren 1920-1925.)*

2. Overlevers

Oude bomen zijn in alle opzichten echte overlevers. Je staat er niet meteen bij stil, maar een linde of een eik van een paar honderd jaar oud heeft in zijn leven zeker enkele honderden stormen en waarschijnlijk een stuk twintig orkanen 'voorbij zien komen'. Al kunnen we bij bomen uiteraard veel beter zeggen; 'voorbij voelen komen'. Eiken en lindes zijn bomen die heel oud kunnen worden, dus zij verdienen met recht het predikaat 'overlever'. Maar ook andere boomsoorten kunnen soms veel ouder worden dan je zou verwachten. De oudste zwarte populier in onze regio is bijvoorbeeld rond de 130 jaar oud. Eenzelfde leeftijd heeft de monumentale schietwilg op het Kerkplein in Puttershoek. En met die leeftijd van circa 130 jaar (de wilg is in 1888 geplant) hoort de Puttershoekse wilg bij de tien oudste wilgen van Nederland.

Veel oude en zeker ook de monumentale bomen staan op het platteland bij kerken, herenhuizen en boerderijen. De Hoeksche Waard is wat dat betreft geen uitzondering. Ook in deze regio vinden we de meeste van de monumentale bomen bij kerken en boerderijen. Meerdere boerderijen in ons Nationale Landschap danken zelfs hun naam aan de bomen die er ooit meteen na de bouw zijn aangeplant; de Lindehoeve en Iepenburg in buurtschap Mookhoek zijn wat dit betreft sprekende voorbeelden. Al die fraaie, monumentale oude reuzen in de Hoeksche Waard hebben niet alleen heel veel stormen en ook meerdere orkanen doorstaan, ze hebben ook de Watersnoodramp van 1953 overleefd. De kracht van het aanstormende water heeft ze niet weggespoeld en ook langere tijd in het water staan heeft ze niet op de spreekwoordelijke knieën gekregen.

De meest markante, indrukwekkende 'overlever' was zonder twijfel de bekendste boom van deze regio: De eenzame oude es in de polder Bonaventura tussen Strijen in 's-Gravendeel. In de volksmond bij jong en oud beter bekend als: 'De Esschen boom'. Vermoedelijk zo'n 170/180 jaar stond hij in weer en wind langs de Moricaanseweg. Maar voor deze legendarische boom reserveren we uiteraard een apart hoofdstuk aan het einde van dit boek. Even los van de soms imposante oude bomen die ik aantrof bij boerderijen en kerken doken er ook oude bomen op, op plaatsen waar je het niet direct zou verwachten. Soms blijken er in oude, zelfs in onbruik geraakte hoogstam boomgaarden bomen te staan, die wat betreft leeftijd zeker het predikaat 'monumentaal' verdienen. Zo kwam ik in mijn eigen woonplaats een hele oude perenboom tegen, die volgens de inmiddels overleden eigenaar ooit rond 1860 door zijn grootvader was aangeplant.

De oude hoogstam boomgaard waar hij nu nog steeds deel van uitmaakt is al zeker tien jaar geleden in onbruik geraakt en de bomen worden dus ook niet meer gesnoeid. Enkele oudere appelbomen is dit inmiddels fataal geworden, maar de taaie, oude 'peer' blijft nog steeds dapper stand houden. Hij moet inmiddels meer dan 160 jaar oud zijn, maar hij lijkt nog lang niet aan het einde van zijn latijn. En bijna elk najaar hangt hij weer vol met peren. Iets waarvan dan soms hele zwermen spreeuwen dankbaar profiteren. Zo zag ik in het najaar van 2015 eens een groep van 90/100 spreeuwen neerduiken in de oude boom! En afgevallen peren zijn 'een prooi' voor de schapen die nog regelmatig in de oude boomgaard vertoeven. Elk voorjaar toont hij nog steeds zijn prachtige bloesem, alsof de oude peer wil laten zien dat zijn schoonheid tijdloos is.



**Al zo'n 160 jaar staat hij fier overeind in wat ooit best een behoorlijk imposante hoogstam boomgaard was, die oude perenboom aan de Frisostraat. Van de vroegere eigenaar van deze boomgaard, dhr. J. Visser † hoorde ik einde jaren negentig 'het verhaal' van deze stoere oude 'peer'. Zijn eigen grootvader had de boom rond 1860 aangeplant. Het is ooit een boomgaard geweest met veel soorten appels en peren. Daarbij hoorden ook rassen die nu inmiddels vrijwel in de vergetelheid zijn geraakt, zoals de zgn. 'Jodenperen'.*

Zo'n taaie oude perenboom laat ook zien dat oude, opvallende bomen lang niet altijd het formaat van een 'woudreus' hebben. Maar met zijn hoogte van pakweg twaalf, dertien meter en een stamomtrek van zo'n 2.20 meter is hij voor een perenboom toch best indrukwekkend.



**Peren plukken op een ladder in een hoogstam perenboom.*

Op de foto op de vorige pagina zien we mevr. A. Berkman-de Geus aan het werk in een hoogstam perenboom. (Een foto uit 1939.) Deze foto is gemaakt in een boomgaard ergens in 's-Gravendeel. (Het is niet uitgesloten dat het hier dezelfde boomgaard betreft aan de Frisostraat, waar dus de 160-jarige perenboom staat.) Dit was vroeger, tot pakweg 1960, de wijze waarop er in hoogstam boomgaarden geoogst werd; met behulp van een ladder klom men de fruitbomen in. Die ladder was uiteraard noodzakelijk, want met name de perenbomen hadden vaak een hoogte van tussen de 8-14 meter. Het werk was dus veel arbeidsintensiever als in de zogenaamde laagstam boomgaarden, die sinds een goede halve eeuw de ouderwetse hoogstam boomgaarden geheel hebben verdrongen. Oude hoogstam boomgaarden treft men anno 2016 eigenlijk alleen nog aan bij biologische boeren, hobby boeren en op landgoederen, die b.v. eigendom zijn van Natuurmonumenten.

Organisaties als Natuurmonumenten zijn gelukkig ook de waarde van dit soort boomgaarden gaan inzien. Niet alleen zijn ze een sieraad voor het landschap, zeker in het voorjaar als de bomen vol in bloesem staan, ze bieden ook nestgelegenheid voor soms zeldzame vogelsoorten als de steenuil. In de Hoeksche Waard zijn in sommige oude boomgaarden ook speciale nestkasten voor deze uiltjes geplaatst. Daarnaast zijn er de laatste tien jaren ook steeds meer biologische boeren, die soms bijna vergeten appel- en perenrassen herontdekken. En regelmatig besluiten zulke boeren dan om dit soort hoogstam boomgaarden in ere te herstellen. In de Hoeksche Waard hebben Mees en Ageeth Visser van de Biologische boerderij Landzicht dit gedaan. En op die manier keert dan ook weer een stukje landschappelijke geschiedenis terug.